

ANNA WYSZOMIRSKA
Uniwersytet Szczeciński

LEKSYKA Z ZAKRESU CHORÓB I ZJAWISK CHOROBOWYCH W CZASOPIŚMIE „TWÓJ MALUSZEK”

Słowa kluczowe: leksyka, semantyka, terminologia, prasa popularnonaukowa

„Twój Maluszek” to miesięcznik wysokonakładowy, skierowany głównie do matek, choć nie jest wykluczone, że sięgają po niego całe rodziny, na przykład ojcowie, dziadkowie i babcie, czy też osoby zajmujące się zawodowo wychowywaniem dzieci. Czasopismo ma charakter poradnikowy i dydaktyczny, bo znaleźć w nim można porady ekspertów z różnych dziedzin medycyny: pediatrów, ortopedów, alergologów, psychologów, logopedów, a także dietetyków czy pedagogów. „Twój Maluszek” jest pismem popularnym, ale zapewniającym czytelnikom dostęp do fachowej, rzetelnej wiedzy. Dzięki dużemu zróżnicowaniu tematycznemu (pielęgnacja, żywienie, leczenie, rozwój psychoruchowy) i przystępnej formie przekazu językowego pismo jest czytane przez szerokie kręgi odbiorców. Poradnikowo-dydaktyczna funkcja pisma, specyficzna tematyka oraz znaczący udział specjalistów biorących udział w redagowaniu sprawiają, że w warstwie

językowej publikowanych tekstów znalazła się spora grupa leksemów z zakresu medycyny.

Celem niniejszego artykułu jest analiza słownictwa i połączeń wyrazowych z zakresu chorób, zawartych w artykułach drukowanych w miesięczniku „Twój Maluszek”¹. Przeprowadzone badania pokażą, na ile prasa popularnonaukowa czerpie z zasobów terminologii specjalistycznej, a na ile bazuje na słownictwie ogólnym. Ważnym aspektem poczynionych obserwacji będą kompetencje odbiorcze i poziom wiedzy medycznej czytelników, niezbędne do zrozumienia i zanalizowania zawartych w artykułach treści.

Zgromadzony materiał leksykalny liczy 136 jednostek znaczeniowych pochodzących z 12 kolejnych numerów „Twojego Maluszka”, wydanych w latach 2007–2008. Przeprowadzone badania mają charakter materiałowy i dotyczą głównie zjawisk semantyczno-funkcjonalnych.

Klasyfikacja znaczeniowa

Pod względem semantycznym zebrany materiał leksykalny dzieli się na pięć kategorii znaczeniowych: Nazwy objawów chorób, Nazwy chorób, Nazwy stanów i procesów chorobowych, Nazwy urazów i uszkodzeń organizmu na skutek działania czynników zewnętrznych, Nazwy wad rozwojowych wrodzonych. Zawartość i liczebność poszczególnych grup semantycznych przedstawia poniższe zestawienie².

I Nazwy objawów chorób (77 jedn. znac.)

1. Nazwy objawów chorób skóry (18 jedn. znac.)

bąbel³: *Zdarza się, że kilka minut po wyjściu na słońce na odśloniętych częściach ciała pojawiają się różnej wielkości bąble – jak po oparzeniu pokrzywą.* TM 2007/06/13; *med.* ‘wygórowanie naskórka wypełnione zwykle płynem wy-

¹ Podstawą ekscerpcji materiału stały się tylko artykuły pisane przez specjalistów, nie uwzględniono listów czytelników ani odpowiedzi na te listy.

² W kwalifikowaniu leksemów do poszczególnych kategorii znaczeniowych posłużono się *Międzynarodową Statystyczną Klasyfikacją Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10 – X Rewizja*, t. I, wyd. 2008.

³ Definicje leksemów pochodzą z *Uniwersalnego słownika języka polskiego*, t. 1–4, pod red. S. Dubisza, Warszawa 2006 (USJP) oraz *Wielkiego słownika medycznego*, pod red. J. Komendera, Warszawa 1996 (WSM).

sięgowym' USJP 1, 211; **brodawka**: *Tymczasem to oczywiście specyfik usuwający kurzajki i brodawki*. TM 2007/08/31; *med.* 'grudkowata narośl skórna, wywołana przez wirusy, występująca głównie na skórze rąk i twarzy' USJP 1, 322; **ciemieniucha**: *Możesz też użyć specjalnych preparatów dla niemowląt do zwalczania ciemieniuchy, np. Klorane Bébe*. TM 2008/03/18; *med.* 'łojotokowe, miękkie strupy lub łuski na owłosionej skórze głowy u niemowląt' USJP 1, 459; **guzek**: *Pojawiają się na niej pęcherze i ropne guzki*. TM 2007/12/25; *med.* 'wykwit skórny uwypuklony ponad powierzchnią skóry, powstający wskutek nacieku zapalnego, zwykle tworzący owrzodzenie' USJP 1, 1103; **krosta**: *Nieleczone odparzenie może doprowadzić do powstania krost i pęcherzy*. TM 2007/09/19; 'wykwit skórny, pęcherzyk wypełniony płynem surowicznym lub ropą, pojawiający się przy niektórych chorobach zakaźnych lub wskutek zakażenia mieszków włosowych; pryszcz' USJP 2, 313; **krostka**: *Kiedy maluszkowi jej brakuje, na jego ciałku mogą pojawić się krostki i zaczerwienienia*. TM 2008/01/30; 'mała krosta na ciele; pryszcz' USJP 2, 314; **kurzajka**: *Duofilm na kurzajki*. TM 2007/08/31; *pot.* 'brodawka wyrastająca najczęściej na dłoniach lub stopach' USJP 2, 371; **łojotok**: *Gdy twój malec podrośnie, stosuj ją ostrożniej, ponieważ może podrażniać skórę lub nasilać częsty u starszych niemowlaczków łojotok*. TM 2007/12/20; *med., kosmet.* 'nadmierne wydzielanie łoju na skórze wskutek wzmożonej czynności wydzielniczej gruczołów łojowych, występujące głównie na czole, nosie i owłosionej skórze głowy, powodujące często różne choroby skóry, np. trądzik lub łupież' USJP 2, 506; **owrzodzenie**: *Nieprawidłowe użycie silnych leków może bowiem doprowadzić do zaostrzenia zmian, a nawet spowodować powstanie bolesnych owrzodzeń*. TM 2007/08/22; *med.* 'wrzody na powierzchni skóry lub błony śluzowej umiejscowione blisko siebie' USJP 4, 1349; **pęcherz**: *Pojawiają się na niej pęcherze i guzki*. TM 2007/12/25; 'wypełniona płynem wypukłość na ciele powstała wskutek oparzenia lub odcisnięcia skóry' USJP 3, 104; **pokrzywka**: *Najczęściej spotykane kłopoty – biegunka, niestrawność, wymioty, nudności, pokrzywka, wysypka*. TM 2008/03/52; *med.* 'wykwity skórne w postaci swędzących bąbli, będące objawem uczulenia organizmu na alergeny zawarte najczęściej w pokarmach; wysypka' USJP 3, 305; **potówka**: *Taki maluszek częściej cierpi na potówki, ciemieniuchę i jest o wiele mniej odporny na infekcje*. TM 2007/12/28; *med.* 'drobny, przezroczysty pęcherzyk na skórze, występujący najczęściej u dzieci wskutek nadmiernego pocenia się' USJP 3, 444; **prosak**: *Wyciskanie prosaków paznokciami nie tylko nie pomoże, ale może zaszkodzić, bo skórę malucha wyjątkowo łatwo uszkodzić*. TM 2007/08/23; *med.*

‘twardy guzek wielkości ziarna prosa lub mniejszy, mający żółtawą albo białą barwę, występujący głównie na skórze powiek, skroni, policzków i narządów płciowych’ USJP 3, 583; **przebarwienie**: *Nadmiar fluoru jest szkodliwy i powoduje przebarwienia na mlecznych ząbkach*. TM 2007/10/39; *med.* ‘nadmierne gromadzenie się barwnika, powodujące ciemniejsze zabarwienie skóry lub powstawanie ciemniejszych plam na skórze pod wpływem różnorodnych czynników zewnętrznych i wewnętrznych’ USJP 3, 614; **trądzik noworodkowy**: *Czego użyć na trądzik noworodkowy?* TM 2007/10/29; ‘rzadka odmiana trądziku; wykwitły grudkowe, torbiele ropne, zaskórniki, występujące wyłącznie na twarzy. Najczęściej związany z olejami używanymi do pielęgnacji skóry’ WSM 1378 (trądzik niemowląt); USJP nie notuje; **zaczerwienienie**: *Twoje dziecko ma na pupie zaczerwienienia i odparzenia?* TM 2007/08/13; ‘zaczerwienione miejsce, czerwona plama na skórze’ USJP 4, 764; **zajad**: *Zajady – piekące ranki, które po zimie pojawiają się w kącikach ust, to nic przyjemnego*. TM 2008/03/35; *med.* ‘nadżerka lub pęknięcie naskórka w kąciku ust spowodowane niedoborem witaminy B, podrażnieniem lub zakażeniem bakteryjnym’ USJP 4, 791; **znamię**: *Te z wyższym SPF, np. 40, 50, nadają się, jeśli wyjeżdżacie na południe Europy lub gdy dziecko ma poważne choroby skóry, znamiona*. TM 2008/02/16; *książk.* ‘plamka lub wypukłość na skórze w ciemnym kolorze’ USJP 4, 1051.

2. Nazwy ogólne objawów chorobowych (17 jedn. znac.)

alergia: *A jak alergia na pieluchy*. TM 2008/03/8; *med.* ‘nieprawidłowa reakcja organizmu na działanie pewnych substancji znajdujących się w pokarmach, lekach, w bakteriach lub wewnątrz organizmu, objawiająca się najczęściej katarrem, wysypką lub obrzękiem; uczulenie’ USJP 1, 50; **ból**: *Altacet żel skutecznie zmniejsza opuchliznę i łagodzi ból*. TM 2007/08/53; ‘wrażenie zmysłowe, cierpienie powstające wskutek podrażnienia nerwów czuciowych’ USJP 1, 311; **deformacja**: *Na niej dziecko śpi wygodnie i wszyscy są zadowoleni: ortopedzi, bo kręgosłup maluszka nie jest narażony na deformację, ortodonci, bo dziecko nie leży zupełnie płasko, i mama, bo nie musi się bać, że malec wtuli usta i noskę w puchatą poduszkę*. TM 2007/11/17; *książk.* ‘zniękształcenie czegoś, np. rzeczy lub części ciała, pod wpływem jakiś czynników’ USJP 1, 567; **dreszcz**: *Maluszek dostał bardzo wysokiej gorączki, ma dreszcze?* TM 2008/01/22; ‘uczucie zimna połączone z mimowolnymi ruchami niektórych grup mięśni ciała, występujące podczas nagle zjawiającej się gorączki albo wskutek reakcji nerwowej na coś; mrowie, ciarki’ USJP 1, 695; **drgawki gorączkowe**: *Drgawki gorączkowe niekiedy zwiększają ryzyko zachorowania na padaczkę*. TM 2008/02/27; ‘napady

drgawkowe występujące w czasie choroby gorączkowej, bez innych objawów ze strony ośrodkowego układu nerwowego, zwykle między 6 miesiącem a 4 rokiem życia; częściej u chłopców niż u dziewcząt' WSM 291; USJP nie notuje; **dysplazja**: *Jeżeli ortopeda będzie podejrzewał dysplazję, skieruje malca na USG.* TM 2008/03/37; 'każda nieprawidłowość budowy tkanki lub narządu polegająca na niewłaściwej proporcji ich składników' WSM 305; **gorączka**: *Maluszek dostał bardzo wysokiej gorączki, ma dreszcze?* TM 2008/01/22; 'temperatura ciała podwyższona ponad stan normalny, występująca w wielu chorobach' USJP 1, 1048; **obrząk**: *Pojawia się obrząk w nosku.* TM 2008/03/47; *med.* 'chorobowe spuchnięcie jakiegoś miejsca na ciele, wynikające z nadmiernego gromadzenia się płynu w przestrzeniach tkankowych i jamach surowicznych; napuchnięcie, opuchnięcie' USJP 2, 1081; **opuchlizna**: *Altacet żel skutecznie zmniejsza opuchliznę i łagodzi ból.* TM 2007/53; *książk.* 'nabrzmienie tkanek ciała, obrząk; opuchnięcie' USJP 4, 1287; **rumieniec**: *Rumieńce na policzkach?* TM 2007/08/33; *książk.* 'różowe zabarwienie policzków, stałe lub występujące chwilowo pod wpływem gorąca, gorączki, wstydu itp.' USJP 3, 1091; **stan podgorączkowy**: *Tak, jeśli dziecko ma więcej niż pół roku, nie ma żadnych dodatkowych objawów (np. gorączki albo stanu podgorączkowego).* TM 2007/10/37; *med.* 'temperatura ciała nieco wyższa od normalnej (37°–38°C), występująca w niektórych chorobach' USJP 3, 1370; **szmer**: *Niektórych nieprawidłowości, jak na przykład szmerów, nie zaobserwujesz samodzielnie, a im szybciej specjalista je wykryje, tym większe szanse, że maluszek szybko i całkowicie wróci do zdrowia.* TM 2008/03/36; *med.* 'cichy odgłos, szelest w narządach wewnętrznych, dający się słyszeć podczas badania lekarskiego, świadczący zwykle o zmianach chorobowych w danym narządzie' USJP 3, 1529; **świad**: *Wyjątkowo skutecznie i szybko zmniejszają świąd.* TM 2007/11/13; *med.* 'dotkliwe swędzenie skóry występujące m.in. jako objaw wielu chorób alergicznych' USJP 3, 1600; **uczulenie**: *Lekarz wypisze skierowanie do tego specjalisty, jeśli u dziecka pojawiły się objawy uczulenia.* TM 2008/03/38; *med.* 'nadmierna wrażliwość organizmu na działanie pewnych czynników lub substancji znajdujących się w powietrzu, w pokarmach, w lekach, w bakteriach, objawiająca się najczęściej wysypką, obrzękami i katarem; także te objawy; alergia' USJP 4, 202; **wstrząs**: *Objawy wskazują na wstrząs.* TM 2007/11/35; *med.* 'zaburzenia czynności organizmu (zakłócenia pracy serca, spadek ciśnienia krwi itp.) występujące jako reakcja na ciężkie urazy, następstwo operacji, oparzenia, zakażenia, zatrucia itp.; szok' USJP 4, 531; **wysypka**: *Jeśli dziecko uśnie ze smoczką, jak najszybciej wyjmij mu go z buzi, by uniknęło próchnicy oraz*

wysypki wokół ust. TM 2008/03/25; med. ‘wykwity na skórze w postaci plamek, grudek, pęcherzyków, występujące w różnych chorobach (zwłaszcza zakaźnych, uczuleniowych); osutka’ USJP 4, 691; **zaburzenie**: *Czasem bywa, że dochodzi do zaburzenia funkcjonowania organizmu malca.* TM 2008/42; *książk.* ‘zakłócenie, nieprawidłowość w działaniu, funkcjonowaniu czegoś, stan odbiegający od normy, zwłaszcza w czynnościach fizjologicznych organizmu’ USJP 4, 749.

3. Nazwy objawów chorób układu pokarmowego i jamy brzusznej (14 jedn. znac.)

biegunka: *B jak biegunka groźna dla malca.* TM 2008/03/27; med. ‘częste oddawanie płynnego lub półpłynnego stolca, będące objawem wielu chorób przewodu pokarmowego, głównie zatruc i zakażeń pokarmowych; rozwolnienie’ USJP 1, 256; **czkawka**: *Nie warto się tym przejmować: czkawka nie jest groźna ani nie świadczy o niczym niepokojącym.* TM 2007/11/59; ‘charakterystyczne, urywane odgłosy wydawane w następstwie ostrych wdechów, spowodowanych okresowymi, nagłymi, krótkimi skurczami przepony’ USJP 1, 522; **kolka**: *Viburcol N – najlepszy na kolkę.* TM 2008/03/35; med. ‘napadowe kłujące bóle w jamie brzusznej spowodowane zwykle gwałtownym skurczem mięśni gładkich’ USJP 2, 162; **niedrożność jelit**: *W grę może wchodzić m.in. niedrożność jelit, infekcja.* TM 2008/02/24; med. wet. ‘zamknięcie, zatkanie jakiegoś przewodu w organizmie ludzkim lub zwierzęcym’ USJP 2, 912 (niedrożność); **niestrawność**: *Probiotyki pomagają przywrócić równowagę w przewodzie pokarmowym skrabka, dlatego warto je podawać także w przypadku niestrawności.* TM 2008/03/35; *książk.* ‘ostre zaburzenia w trawieniu, objawiające się bólami brzucha, wzdęciem, biegunką’ USJP 2, 968; **pleśniawka**: *Do usunięcia pleśniawek najczęściej stosuje się środki przeciwgrzybiczne.* TM 2008/03/53; med. ‘biały nalot grzybiczy na błonie śluzowej jamy ustnej u źle pielęgnowanych niemowląt oraz u ludzi starszych w przebiegu chorób wyniszczających’ USJP 3, 172; **przepuklina**: *Obejrzy brzuszek i narządy płciowe dziecka (sprawdzi czy nie ma np. przepukliny).* TM 2008/03/36; med. ‘wrodzone lub nabyte przemieszczenie się trzewi, zwykle jelit, z położenia prawidłowego pod skórę lub do sąsiednich jam ciała’ USJP 3, 719; **refluks**: *R jak refluks.* TM 2007/08/36 ‘cofnięcie się płynnej zawartości przewodu lub narządu jamistego w kierunku przeciwnym do prawidłowego’ WSM 1160 (odpływ); USJP nie notuje; **torsje**: *Torsje są naturalnym sposobem usuwania wydzieliny.* TM 2008/01/26; *książk.* ‘wydalanie przez usta zawartości żołądka, wywołane przez silne, gwałtowne skurcze przepony, ścian żołądka i tłożni brzusznej’ USJP 4, 632; **wróżd żołądka**: *Obecność krwi to syg-*

nał alarmujący, świadczy zawsze o poważnym schorzeniu, np. zapaleniu jelit, wadach w budowie jelit, wrzodach żołądka itd. TM 2008/02/38; med. ‘ubytek tkanki powstający na skutek nadtrawienia ściany żołądka; objaw choroby wrzodowej’ USJP 4, 515 (wrzód); **wymioty**: *Dlatego często dołączają się bóle brzucha oraz wymioty podczas napadów kaszlu.* TM 2008/03/44; ‘wydalanie przez usta zawartości żołądka, wywołana przez silne, gwałtowne skurcze przepony, ścian żołądka i tłoczni brzusznej; torsje’ USJP 4, 632; **wzdęcie**: *Masaż pomaga, gdy malcowi dokucza wzdęcie.* TM 2008/03/35; med. ‘powiększenie się obwodu brzucha wskutek nagromadzenia nadmiernej ilości gazów w jelitach; bębnicza’ USJP 4, 719; **zaparcie**: *Z jak zaparcia u niemowląt.* TM 2008/03/29; med. ‘niemożność oddania stolca, zatrzymanie go dłużej niż przez dwie doby; zatwardzenie, obstrukcja’ USJP 4, 845; **zatrucie pokarmowe**: *Poznaj przyczyny i objawy zatrucia pokarmowego, by szybko je pokonać, gdy smyk zachoruje.* TM 2008/02/34; med. ‘zaburzenie czynności jelit lub ich uszkodzenie wskutek działania trucizny lub trujących substancji; intoksykacja’ USJP 4, 904 (zatrucie).

4. Nazwy objawów chorób układu oddechowego (7 jedn. znac.)

bezdech: *Małeńkie dzieci oddychają płytko, dlatego najczęściej tylko się nam wydaje, że to bezdech.* TM 2007/07/38; med. ‘zatrzymanie czynności oddechowej – świadome lub chorobowe’ USJP 1, 228; **chrypka**: *Twój starszy smyk skarży się na ból gardła i chrypkę?* TM 2008/01/21; ‘lekka chrypa, czyli zaburzenia w brzmieniu głosu ludzkiego, zmieniające głos na niski, matowy, bezzwzięczny’ USJP 1, 439; **dychawica oskrzelowa**: *Może wywoływać kaszel, a nawet spowodować groźną dychawicę oskrzelową.* TM 2007/11/77; ‘duszość napadowa lub stała o charakterze wydechowym w następstwie zwężenia oskrzeli wywołanego przez skurcz błony mięśniowej i obrzęk błony śluzowej, z zaleganiem gęstej, lepkiej wydzieliny; występuje zazwyczaj na tle alergicznym, często bez uchwytniej przyczyny’ WSM 300; USJP nie notuje; **kaszel**: *Męczący kaszel może być objawem zwykłego przeziębienia, które zwalczysz domowymi sposobami.* TM 2008/03/44; ‘gwałtowne wypchnięcie powietrza z płuc, połączone z głośnym chrząknięciem, wywołane przez podrażnienie zakończeń nerwowych w oskrzelach, tchawicy, krtani, gardle’ USJP 2, 68; **katar**: *Pamiętaj, aby stale oczyszczać nosek malca podczas kataru.* TM 2008/03/27; ‘zapalenie błony śluzowej jakiegoś narządu, zwykle nosa, połączone ze wzmożonym wydzielaniem śluzu; nieżyt’ USJP 2, 72; **przerost trzeciego migdałka**: *Jedną z nich jest przerost trzeciego migdała.* TM 2008/01/35; ‘przerost tkanki chłonnej w jamie gardła i w jamie nosowej’ WSM 757 (migdałek gardłowy przerosły); USJP nie notuje; **sapka**: *Obserwuj*

córeczkę, czy nie ma innych objawów uczulenia, np. sapki. TM 2008/02/20; med. 'zapalenie błony śluzowej nosa, bez wydzielania się śluzu, występujące zwykle u dzieci, towarzyszy mu charakterystyczny sapiący oddech' USJP 3, 1145.

5. Nazwy objawów chorób wydzielania wewnętrznego i przemian metabolicznych (5 jedn. znac.)

nadczynność tarczycy: *Czasem mocniej pocą się maluchy cierpiące na niedokrwiłość, a także nadczynność tarczycy. TM 2008/01/33; med. 'chorobliwie zwiększone wydzielanie hormonów przez gruczoły dokrewne' USJP 2, 773 (nadczynność);* **niedobór witamin:** *Zajady mogą być objawem osłabienia i niedoboru witamin. TM 2008/03/35; 'zbyt mała, niedostateczna ilość witamin, niepokrywająca zapotrzebowania lub odbiegająca od normy'; USJP 2, 906 (niedobór);* **niedoczynność tarczycy:** *Przyczyną problemów może być niedoczynność tarczycy. TM 2008/02/47; med. 'ograniczone, zbyt słabe funkcjonowanie jakiegoś narządu w organizmie' USJP 2, 907 (niedoczynność);* **nietolerancja laktozy:** *Być może maluszkowi zaszkodziło coś, co zjadła mama i co przeniknęło do jej pokarmu, ma alergię lub cierpi na nietolerancję laktozy. TM 2008/02/24; 'u dorosłych – izolowany deficyt laktazy, powoduje objawy nietolerancji pokarmowej po spożyciu niezakwaszonego mleka; u niemowląt – genetycznie uwarunkowany deficyt laktazy występuje wyjątkowo rzadko, prowadząc do biegunki, wymiotów i zahamowanie rozwoju fizycznego; alaktazja' WSM 845; USJP nie notuje;* **otyłość:** *Zgodnie z zaleceniami dietetyków nie ma w niej cukru ani soli, by zapobiegać takim chorobom, jak otyłość czy nadciśnienie. TM 2008/03/54; książk. 'zbyt duża tusza, duża nadwaga wynikająca z nadmiernego odkładania się tkanki tłuszczowej w organizmie wskutek zaburzeń przemiany materii lub przejadania się' USJP 2, 1345.*

6. Nazwy objawów chorób i urazów układu szkieletowego (5 jedn. znac.)

koślawość stóp: *Chodzik – więcej z niego szkody niż pożytku – przez niego malec wolniej uczy się samodzielnie chodzić, a jego używanie może spowodować np. skrzywienie kręgosłupa, koślawość stóp. TM 2007/08/16; 'zniekształcenie polegające na pronacyjnym ustawieniu stępu i większym obciążeniu przysródkowej części stopy' WSM 1270 (stopa koślawą); USJP nie notuje;* **płaskostopie:** *Chodzenie boso po twardej powierzchni nie jest dobrym pomysłem z innego powodu: kształtująca się stópka „przykleja się” do podłogi, co sprzyja płaskostopiu. TM 2008/01/16; med. 'zniekształcenie stopy polegające na zaniku lub zmniejszeniu się jej sklepienia, wskutek czego stopa staje się płaska i częściowo niesprawna; płaska stopa, płatfus' USJP 3, 179;* **skrzywienie kręgosłupa:** *Chodzik – wię-*

cej z niego szkody niż pożytku – przez niego malec wolniej uczy się samodzielnie chodzić, a jego używanie może spowodować np. skrzywienie kręgosłupa, koślawość stóp. TM 2007/08/16; ‘dające się zauważyć odchylenie (wygięcie) kręgosłupa w lewo lub w prawo od linii środkowej ciała; skolioza’ WSM 616; USJP nie notuje; **złamanie**: *Może to się skończyć poważnym urazem lub złamaniem.* TM 2007/12/39; ‘miejsce, w którym złamała się kość w organizmie ludzkim lub zwierzęcym’ USJP 4, 1014; **zwichnięcie**: *Jeśli natomiast ją zignorujesz może dojść do bolesnego zwichnięcia.* TM 2008/03/37; ‘nieprawidłowy układ względem siebie nasad kości tworzących staw, wybić ze stawu; wywichnąć, skrócić’ USJP 4, 1092

7. Nazwy objawów chorób układu krążenia (3 jedn. znac.)

nadciśnienie: *Zgodnie z zaleceniami dietetyków nie ma w niej cukru ani soli, by zapobiegać takim chorobom, jak otyłość czy nadciśnienie.* TM 2008/03/54; *med.* ‘wzrost ciśnienia tętniczego krwi ponad wartości uznane za graniczne; hipertensja, hipertonia’ USJP 2/772; **niedotlenienie**: *Taki kolor skóry może świadczyć o niedotlenieniu.* TM 2007/09/36; *med.* ‘niedostarczenie organizmowi dostatecznej ilości tlenu; stan, w którym dany narząd lub tkanka otrzymują niewystarczającą ilość krwi tętniczej (np. w miażdżycy tętnic) lub gdy we krwi jest za mało tlenu (np. w chorobie wysokościowej)’ USJP 2, 912; **wylew**: *Jest dzieckiem po przejściach: respirator, posocznica, wylew, wcześniactwo.* TM 2008/03/7; *med.* ‘nagle, samoistne pęknięcie naczynia krwionośnego i wylanie się krwi do mózgu, wskutek czego następuje utrata przytomności, paraliż, czasem nawet śmierć’ USJP 4, 618

8. Nazwy zmian nowotworowych (3 jedn. znac.)

guz: *Wadą może okazać się guz.* TM 2008/02/7; *med.* ‘twór patologiczny uciskający sąsiednie tkanki, mający postać torbieli, nacieku, ropnia, nowotworu itp.’ USJP 1, 1102; **naczyniak**: *Naczyniak może zacząć się wchłaniać, aż do całkowitego zniknięcia.* TM 2007/12/10; *med.* ‘zmiana wrodzona spowodowana miejscowym zaburzeniem rozwojowym naczyń krwionośnych, mająca postać czerwonych plam o sinym odcieniu, drobnych guzków lub pęcherzyków, zaliczana do nowotworów niezłośliwych’ USJP 2, 768; **nowotwór niezłośliwy**: *Naczyniak – nowotwór niezłośliwy.* TM 2007/12/10; *med.* ‘guz powoli rosnący, nieniszczący otaczających tkanek i niepowodujący przerzutów, np. włókniak, tłuszczak; guz łagodny’ USJP 2, 1030.

9. Nazwy objawów chorób oka i przydatków oka (2 jedn. znac.)

jęczmień: *Na powiekach mogą mu się często robić jęczmień.* TM 2008/01/30; *med.* ‘ropne zapalenie gruczołu łojowego lub całego mieszkła włosowego rzęsy, wywołane najczęściej gronkowcami; jęczmyk’ USJP 1, 1299; **retinopatia:** *Jak leczyć retinopatię?* TM 2007/11/59; ‘zmiany siatkówki, których nie można określić jednoznacznie jako zapalenie, zwyrodnieniowe czy krwotoczne’ WSM 1172; USJP nie notuje.

10. Nazwy objawów chorób neurologicznych (1 jedn. znac.)

szttywność karku: *Nigdy nie wolno lekceważyć wymiotów, które trwają długo, widać w nich krew albo towarzyszą inne objawy (np. gorączka, sztywność karku).* TM 2007/12/52; ‘jeden z głównych objawów zespołu oponowego’ WSM 1302; USJP nie notuje.

11. Nazwy chorób okresu okołoporodowego (1 jedn. znac.)

wcześniactwo: *Gorzej jest z dzieckiem po przejściach: respirator, posocznica, wylew, wcześniactwo.* TM 2008/03/7; ‘zespół objawów charakteryzujących noworodka urodzone między 28 a 37 tyg. ciąży’ WSM 1445.

12. Nazwy objawów chorób ucha (1 jedn. znac.)

niedosłuch: *U dzieci to najczęściej zapalenie płuc i oskrzeli, zapalenie oskrzeli-ków, ucha środkowego, niedosłuch, bóle brzucha, zaburzenia żołądkowo-jelitowe, biegunka, wymioty.* TM 2008/23; *med.* ‘upośledzenie, przytępienie słuchu’ USJP 2, 911.

II Nazwy chorób (32 jedn. znac.)**1. Nazwy chorób zakaźnych i pasożytniczych (13 jedn. znac.)**

bąblowica: *Jedząc niemyte owoce, można zarazić się niebezpieczną chorobą pasożytniczą – bąblowicą.* TM 2007/08/41; *med. wet.* ‘choroba ludzi i zwierząt wywołana obecnością bąblowców – larw tasiemców, w różnych narządach, głównie w wątrobie; echinokokoza’ USJP 1/211; **blonnica:** *5./6. miesiąc – przeciwko blonnicy, krztuścowi, tężcowi (DTP) – dawka trzecia, polio (IPV) – druga, Hib – już trzecia dawka.* TM 2008/02/41; *med.* ‘ostra choroba zakaźna występująca najczęściej u dzieci, objawiająca się zapaleniem błon śluzowych gardła i tworzeniem się szarawych, włóknistych nalotów; błonica gardła, dyfteryt’ USJP 1, 287 (*błonica*); **choroba Heinego-Medina:** *I tym razem lekarz zbada malucha przy okazji szczepienia przeciw DTP, HiB oraz chorobie Heinego-Medina.* TM 2008/03/37; *med.* ‘wirusowa choroba zakaźna występująca głównie u dzieci,

charakteryzująca się porażeniem mięśni, niekiedy trwałymi; choroba Heinego-Medina, porażenie, polio' USJP 1, 429 (*heinemedina*); **choroba kociego pazura**: *Rana zadana przez kota może być przyczyną tzw. choroby kociego pazura, wywołanej przez bakterie z rodziny Bartonella*. TM 2007/10/55; 'łagodne, regionalne, z ropiejącymi ziarninami nabłonkowatokomórkowymi zapalenie węzłów chłonnych, rozpoczynające się pierwotną zmianą skórą spowodowaną zadrapaniem przez kota; choroba Debrého i Mollareta; WSM 182; USJP nie notuje; **gruźlica**: *W czasie wizyty lekarz zmierzy skrabowi bliźnę po szczepieniu przeciw gruźlicy*. TM 2008/03/38; 'przewlekła choroba zakaźna ludzi i zwierząt atakująca różne narządy, najczęściej płuca, wywołująca powstawanie w tkankach charakterystycznych tworów (gruzełków)' USJP 1, 1089; **krztusiec**: *2. miesiąc – przeciwko błonnicy, krztuścowi i tężcowi – dawka pierwsza, przeciw żółtacze – dawka druga, Hib – pierwsza dawka*. TM 2008/02/41; *med.* 'ostra, bardzo zaraźliwa choroba zakaźna występująca najczęściej u małych dzieci, objawiająca się m.in. uporczywym, napadowym kaszlem przypominającym przy wdechu pianie, czasem połączonym z wymiotami' USJP 2, 335 (koklusz); **odra**: *13./14. miesiąc – przeciwko odrze, śwince i różyczce*. TM 2008/02/41; 'wirusowa choroba zakaźna wieku dziecięcego, objawiająca się m.in. plamistą wysypką' USJP 2, 1170; **opryszczka**: *Opryszczkę wywołuje wirus*. TM 2008/34; *med.* 'wirusowa choroba zakaźna, powodująca powstawanie na skórze, śluzówkach ust lub narządów płciowych oraz w okolicach oczu pęcherzyków surowicznych, niekiedy ropiejących' USJP 2, 1284; **posocznica**: *Gorzej jest z dzieckiem po przejściach: respirator, posocznica, wylew, wcześniactwo*. TM 2008/7; *med.* 'ogólne zakażenie ustroju wywołane wysiewem do krwi bakterii z pierwotnego ogniska zapalnego' USJP 3, 414; **różyczka**: *13./14. miesiąc – przeciwko odrze, śwince i różyczce*. TM 2008/02/41; *med.* 'wirusowa choroba zakaźna o łagodnym przebiegu, objawiająca się m.in. różową plamistą wysypką, występująca głównie u dzieci' USJP 3, 1084; **świnka**: *13./14. miesiąc – przeciwko odrze, śwince i różyczce*. TM 2008/02/41; *med.* 'ostra, zakaźna choroba wirusowa, występująca głównie u dzieci, charakteryzująca się bólem i obrzękiem ślinianki lub obu ślinianek oraz gorączką; nagminne zapalenie przyusznic' USJP 3, 1609; **tężec**: *3./4. miesiąc – przeciwko błonnicy, tężcowi i krztuścowi (DTP) – dawka druga, polio (IPV) – dawka pierwsza, Hib – druga dawka*. TM 2008/02/41; *med.* 'ostra choroba zakaźna wywołana przez jady laseczek tężcowych, które z ziemią dostają się do rany, objawiająca się wysoką gorączką, sztywnością karku, drgawkami, bolesnymi skurczami mięśni, zwłaszcza żwaczy, oraz wzmożoną pobudliwością

nerwową' USJP 4, 66; **toksoplazmoza**: *Najlepiej, by wszystkie kobiety robiły badania na toksoplazmozę jeszcze przed ciążą.* TM 2008/03/6; *med. wet.* 'choroba wywołana przez pierwotniaki pasożytujące wewnątrz komórek w narządach ssaków i ptaków, najczęściej przebiegająca bezobjawowo, rzadziej objawiająca się powiększeniem węzłów chłonnych, zapaleniem spojówek i naczyńówki oka oraz uszkodzeniem centralnego układu nerwowego; bywa często przyczyną poronień' USJP 4, 81.

2. Nazwy chorób związanych z zaburzeniami wydzielania wewnętrznego i przemian metabolicznych (8 jedn. znac.)

cukrzyca: *Zaleca się szczepienie przeciw grypie zdrowych maluchów między 6. a 24. miesiącem, a także malców z przewlekłymi chorobami, np. astmą, cukrzycą, zaburzeniami czynności nerek, obniżoną odpornością.* TM 2008/01/22; *med.* 'choroba trzustki, charakteryzująca się wadliwą przemianą materii, objawiająca się zwiększeniem ilości cukru we krwi i pojawieniem się go w moczu; moczówka cukrowa' USJP 1, 488; **fenyloketonuria**: *Wówczas wynik na fenyloketonurię może być dodatni.* TM 2007/09/6; *med.* 'genetyczna choroba metaboliczna, powodująca uszkodzenie układu nerwowego w postaci niedorozwoju umysłowego, czasem też fizycznego' USJP 1, 893; **krzywica**: *Zapobiega krzywicy.* TM 2008/03/13; *med.* 'choroba wieku dziecięcego występująca wskutek niedoboru witaminy D w organizmie, charakteryzująca się zaburzeniami we wzroście kości i ich zniekształceniem' USJP 2, 336; **kurza ślepotą**: *Niedobór witaminy A prowadzi też do tzw. kurzej ślepoty.* TM 2008/01/30; *med.* 'upośledzenie widzenia o zmierzchu lub przy przejściu z jasnego do ciemnego pomieszczenia, spowodowane zwykle niedoborem witaminy A w organizmie' USJP 3, 1574; **mukowiscydoza**: *Powodem problemów z kupką może być choroba genetyczna – mukowiscydoza.* TM 2007/11/57; *med.* 'ciężka choroba dziedziczna objawiająca się zwiększoną lepkością śluzu wydzielanego przez gruczoły, który zalegając w przewodach odprowadzających powoduje ich niedrożność i w następstwie zmiany w płucach, trzustce i wątrobie' USJP 2, 740; **szkorbut**: *Na przykład anemią, krzywicą czy skorbutem.* TM 2008/30; *med.* 'choroba spowodowana niedoborem w organizmie witaminy C, objawiająca się głównie skłonnością do wybroczyn w skórze i śluzówkach, krwawieniem z nosa i owrzodzeniem dziąseł, a nawet wypadaniem zębów; gnilec' USJP 3, 1523; **zespół Rey'a**: *Zawierają jednak kwas acetylosalicylowy, który u maluszka może spowodować groźny zespół Rey'a.* TM 2007/33; 'choroba przebiegająca napadowo z ciężką encefalopatią wątroby i nerek; najczęściej dotyczy dzieci między 2 miesiącem a 10 rokiem życia, rozpoczynając

się objawami nieżyty górnych dróg oddechowych lub przewodu pokarmowego' WSM 1571; USJP nie notuje; **żółtaczka**: *Dziecko rozwija się prawidłowo, poza żółtaczką tuż po porodzie.* TM 2008/03/82; *med. wet.* 'choroba objawiająca się żółtym zabarwieniem skóry, śluzówek i twardówek oczu, spowodowanym przedostaniem się do krwi barwników żółciowych i odkładaniem się ich w tkankach' USJP 4, 1129.

3. Nazwy chorób układu oddechowego (4 jedn. znac.)

angina: *Dziś dzięki antybiotykom angina nie zagraża już życiu dziecka.* TM 2008/03/8; 'choroba zakaźna, ostre zapalenie migdałków i gardła' USJP 1, 81; **astma**: *Zapyta m.in. czy ktoś w rodzinie cierpi na alergię, katar sienny.* TM 2008/03/46; *med.* 'schorzenie charakteryzujące się silnymi napadami duszności wskutek zwężenia się oskrzelików płucnych, najczęściej pod wpływem uczulenia na rozmaite substancje (astma oskrzelowa) lub wskutek niedomogi serca (astma sercowa); dychawica' USJP 1, 136; **grypa**: *Grypy można uniknąć, a jeśli jednak dziecko się zarazi, są sposoby, by złagodzić przebieg tej niebezpiecznej choroby.* TM 2008/01/22; 'wirusowa choroba zakaźna, często epidemiczna, objawiająca się nieżytem górnych dróg oddechowych (katarem, kaszlem), gorączką, dreszczami, bólem głowy, mięśni itp.' USJP 1, 1090; **przeziębienie**: *To właśnie od nóżek często zaczyna się przeziębienie.* TM 2008/03/11; 'choroba powstała w następstwie obniżenia odporności ustroju po zziębnięciu, objawiająca się m.in. podwyższoną temperaturą ciała, kaszlem i katarem' USJP 3, 762.

4. Nazwy chorób skóry (3 jedn. znac.)

atopia: *Jak walczyć z atopią?* TM 2008/10/7; 'skłonność do alergii' USJP 1, 144; **bielactwo**: *Może to mieć związek z bielactwem.* TM 2008/03/82; *med.* 'schorzenie o nieznanym przyczynach, objawiające się występowaniem plam na skórze, głównie twarzy i rąk' USJP 1, 256; **liszajec**: *Liszajec jest zakaźny i wymaga leczenia antybiotykami.* TM 2007/10/17; *med.* 'choroba skóry, występująca głównie u dzieci, wywołana zakażeniem gronkowcami i paciorkowcami' USJP 2, 453.

5. Nazwy chorób układu pokarmowego i jamy brzusznej (2 jedn. znac.)

celiakia: *Objawy wskazują na celiakię.* TM 2008/02/46; *med.* 'choroba niemowląt i małych dzieci, spowodowana nadwrażliwością na gluten występujący w zbożach, objawiająca się wyniszczającymi organizm biegunkami' USJP 1,

378; **próchnica**⁴: *To prosta droga do próchnicy*. TM 2008/03/25; *med.* ‘choroba zęba polegająca na odwapnieniu i rozkładzie jego twardych tkanek i powstawaniu ubytków, powstająca zwykle wskutek zalegania resztek pokarmów i zakażenia bakteryjnego’ USJP 3, 603.

6. Nazwy chorób krwi (1 jedn. znac.)

niedokrwistość: *Czasem mocniej pocą się maluchy cierpiące na niedokrwistość (ale wówczas dziecko jest również osłabione, blade, chorowite), a także nadczynność tarczycy*. TM 2008/01/33; *med.* ‘schorzenie polegające na zmniejszeniu się liczby krwinek czerwonych lub zawartości w nich hemoglobiny do stanu poniżej normy’ USJP 2, 908 (*anemia*).

7. Nazwy chorób układu nerwowego (1 jedn. znac.)

padaczka: *Drgawki gorączkowe zazwyczaj nie powodują powikłań, ale niekiedy zwiększają ryzyko zachorowania na padaczkę*. TM 2008/02/27; *med.* ‘choroba, której istotą są napady drgawek z częściową lub całkowitą utratą przytomności’ USJP 3, 8 (*epilepsja*).

8. Nazwy chorób ucha (1 jedn. znac.)

choroba lokomocyjna: *Stосуje się je na wiele dolegliwości – od kaszlu (np. Dresetux) po chorobę lokomocyjną (np. Cocculine)*. TM 2007/10/39; ‘choroba objawiająca się głównie zawrotami głowy, mdłościami i wymiotami, występująca podczas podróży okrętem, samolotem lub samochodem’ USJP 1, 429.

III Nazwy stanów i procesów chorobowych (13 jedn. znac.)

dusznosc: *Podanie doustnych środków przeciwkaszlowych mogłoby jedynie nasilić duszność*. TM 2008/01/27; *med.* ‘stan wyrażający się uczuciem braku tchu, spowodowany niedoborem tlenu i nadmiarem dwutlenku węgla we krwi’ USJP 1, 722; **hipotermia**: *U małych dzieci przy tak wysokiej gorączce mogą wystąpić drgawki, a u noworodków hipotermia*. TM 2007/04/31; ‘stan obniżonej temperatury ciała człowieka lub zwierzęcia stałocieplnego, spowodowany nadmierną utratą ciepła’ USJP 1, 1149; **infekcja**: *Niezależnie od tego, czy jego przyczyną jest infekcja czy alergia, możesz skutecznie pomóc malcowi*. TM 2008/03/47; *med.* ‘proces chorobowy powstały w organizmie, wywołany przez drobnoustroje chorobotwórcze’ USJP 1, 1211 (zakażenie); **niepokój**: *Brak tych witamin może powodować u smyka rozdrażnienie, niepokój i inne zaburze-*

⁴ Według ICD-10 choroby zębów zaliczane są do chorób układu pokarmowego (*Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób...*, s. 363).

nia. TM 2008/01/30; *książk.* ‘stan psychiczny charakteryzujący się silnym pobudzeniem, napięciem, trudnościami w skupieniu myśli i działaniu, brak spokoju, równowagi; obawa, lęk’ USJP 2, 945; **nudności**: *Będziesz przygotowana na ewentualne skutki uboczne, np. biegunka, nudności.* TM 2008/03/49; *książk.* ‘stan poprzedzający wymioty, charakterystyczne niemiłe uczucie w dołku podsercowym i w przetyku; mdłości’ USJP 2, 1033; **odwodnienie**: *Biegunka jest dla malucha bardzo niebezpieczna – może doprowadzić do groźnego dla życia odwodnienia.* TM 2008/03/27; *med.* ‘stan chorobowy powstały w wyniku utraty wody przez organizm’ USJP 2, 1194; **osłabienie**: *Zajady mogą być objawem osłabienia i niedoboru witamin.* TM 2008/03/35; ‘stan słabości fizycznej lub umysłowej, utrata sił, wielkie zmęczenie’ USJP 2, 1312; **podrażnienie**: *Krem ten dzięki zawartości witaminy F i alantoiny skutecznie łagodzi podrażnienia i wspomaga regenerację naskórka.* TM 2008/13; *med.* ‘lekki stan zapalny’ USJP 3, 253; **rozdrażnienie**: *Brak tych witamin może powodować u smyka rozdrażnienie, niepokój i inne zaburzenia.* TM 2008/01/30; *książk.* ‘podniecenie nerwowe będące wynikiem doznanej przykrości, zmęczenia itp.’ USJP 3, 988; **udar cieplny**: *Udar cieplny – dziecko się przegrzało, bo było zbyt ciepło ubrane lub za długo przebywało na słońcu.* TM 2007/08/34; *med.* ‘stan chorobowy spowodowany przegrzaniem organizmu’ USJP 4, 204; **zakażenie**: *Trzeba jak najszybciej oczyścić ranę, aby uniknąć zakażenia.* TM 2008/03/30; ‘proces chorobowy powstały w organizmie, wywołany przez drobnoustroje chorobotwórcze; infekcja’ USJP 4, 797; **zapalenie**: *Takiego groźnego zapalenia nie można lekceważyć.* TM 2008/01/34; *med.* ‘stan chorobowy tkanki wskutek zakażenia lub urazu, objawiający się m.in. zaczerwienieniem i obrzmieniem’ USJP 4, 842; **zmęczenie**: *To przede wszystkim wysoka gorączka, bóle głowy, mięśni, ogólne osłabienie, zmęczenie.* TM 2008/01/22; ‘stan osłabienia, zmniejszenie sprawności organizmu wskutek zbyt dużego wysiłku fizycznego, psychicznego lub umysłowego; znużenie’ USJP 4, 1032.

IV Nazwy urazów i uszkodzeń organizmu na skutek działania czynników zewnętrznych (11 jedn. znac.)

krwawienie: *Jeśli skaleczysz maluszka, przemyj ranę solą fizjologiczną i uciśnij jałowym gazikiem, żeby zatamować krwawienie.* TM 2008/02/21; *med.* ‘wypływ krwi z uszkodzonych naczyń krwionośnych’ USJP 2, 324; **krwiak**: *Taki uraz może być przyczyną krwiaków.* TM 2008/01/11; *med.* ‘wylew krwi do tkanek lub do naturalnych jam ciała, będący najczęściej następstwem urazu lub po-

wstający skutek zmian chorobowych' USJP 2, 324; **odmrożenie**: *To ważne, by nie dopuścić do podrażnienia skóry lub nawet do odmrożenia.* TM 2008/02/10; *med.* 'uszkodzenie ciała wywołane działaniem niskiej temperatury, objawiające się zaczerwienieniem skóry, jej obrzękiem, pieczeniem, mogące doprowadzić do jej obumarcia; także: tak uszkodzony fragment ciała' USJP 2, 1154; **odparzenie**: *Wystarczy, że niewłaściwie przewijasz szkraba i odparzenia gotowe.* TM 2008/03/28; 'miejsce odparzone lub uszkodzone wskutek przegrzania, starcia, odgniecenia itp.' USJP 2, 1159; **oparzenie**: *Przyda ci się też Panthenol forte – mleczko pomocne np. w razie niewielkich oparzeń, a także krem lub maść, która przyspieszy gojenie drobnych otarć i skaleczeń skóry, np. krem Bepanthen Plus czy maść Dermopanten.* TM 2007/41; 'miejsce oparzone na skórze' USJP 2, 1264; **otarcie**: *Źle reaguje na brak dostępu powietrza, z byle powodu powstają na niej otarcia i odparzenia.* TM 2007/24; 'niewielka rana powstała na skutek starcia naskórka' USJP 2, 1338; **przeżranie**: *Jego organizm broni się przed przegrzaniem.* TM 2008/01/32; *med.* 'nadmiernie wysoka temperatura organizmu stałocieplnego powstała wskutek nadmiaru ciepła doprowadzanego z zewnątrz, bądź nadmiaru ciepła wytworzonego w organizmie pracą jego mięśni w warunkach niemożności oddania ciepła otoczeniu' USJP 3, 665 (hipertermia); **ranka**: *Poza tym na ciągle ssanym paluszku mogą pojawić się ranki.* TM 2007/08/11; 'mała rana – uszkodzenie ciała, niewielkie skaleczenie, zadraśnięcie' USJP 3, 886; **skaleczenie**: *Przyda ci się też Panthenol forte – mleczko pomocne np. w razie niewielkich oparzeń, a także krem lub maść, która przyspieszy gojenie drobnych otarć i skaleczeń skóry, np. krem Bepanthen Plus czy maść Dermopanten.* TM 2007/10/41; 'miejsce skaleczone, lekka, niegroźna rana' USJP 3, 1217; **ukąszenie**: *Pomoc po ukąszeniu.* TM 2007/07/31; *książk.* 'miejsce na ciele, gdzie coś kogoś ukąsiło' USJP 4, 220; **uraz**: *Może to się skończyć poważnym urazem lub złamaniem.* TM 2007/12/39; *med.* 'uszkodzenie tkanek lub narządów wskutek miejscowego lub ogólnego działania jakiegoś czynnika zewnętrznego, np. chemicznego, mechanicznego, termicznego; ogólniej: uszkodzenie ciała wskutek uderzenia, nacięcia, upadku, itd.; trauma, traumatyzm' USJP 4, 267.

V Nazwy wad rozwojowych wrodzonych (2 jedn. znac.)

spodziectwo: *Jest to wada wrodzona, określana mianem spodziectwa.* TM 2007/09/18; 'wada rozwojowa cewki moczowej, której ujście znajduje się na tylnej powierzchni prącia w różnej odległości od zwykłego położenia, a nawet

w obrębie moszny lub na kroczu' WSM 1253; USJP nie notuje; **trisomia chromosomu 18**: *Dzięki badaniom genetycznym można wykryć jeszcze jedną chorobę – tzw. trisomię chromosomu 18.* TM 2007/11/6; 'zespół chromosomowy charakteryzujący się dystrofią wewnątrzmaciczną, małogłowieiem i łódkogłowieiem, niedorozwojem żuchwy, wadami układu krążenia, oddechowego, pokarmowego, moczowo-płciowego, kostnego oraz głębokim niedorozwojem umysłowym' WSM 1553; USJP nie notuje.

Z zestawienia wyodrębnionych kategorii semantycznych wynika, że najliczniejszą grupę tworzy kategoria Nazw objawów chorób, która liczy 77 jednostek znaczeniowych. Duża pojemność tej klasy wyrazów ma związek z poradnikowym charakterem pisma. W „Twoim Maluszku” można znaleźć bowiem informacje na temat chorób i ich objawów, pisane przez ekspertów z zakresu medycyny. Autorzy artykułów starają się uświadomić swoich czytelników, pomóc im rozpoznać i zinterpretować symptomy danej choroby, uwrażliwić ich na wszelkie zmiany w funkcjonowaniu organizmu dziecka, a także zasugerować, w jakich okolicznościach zgłosić się do lekarza. Znamienny jest fakt, że w zgromadzonym materiale nie pojawiło się słownictwo dotyczące stawiania diagnozy, bowiem autorzy artykułów zalecają czytelnikom korzystanie z rad specjalistów, a nie stosowanie domowych sposobów leczenia.

Procentowo udział poszczególnych kategorii semantycznych przedstawia się następująco: Nazwy objawów chorób stanowią najwięcej, bo 56% zebranego materiału, Nazwy chorób – 24%. Pozostałe kategorie są mniej liczne, stanowią poniżej 10% zebranej leksyki. Najmniej liczną kategorią semantyczną jest kategoria Nazw rozwojowych wrodzonych, stanowiąca 1% zebranego materiału.

Zaprezentowana charakterystyka znaczeniowa leksemów oprócz funkcji *stricte* porządkującej miała za zadanie wskazać najważniejsze kręgi tematyczne artykułów publikowanych na łamach „Twojego Maluszka” oraz preferencje czytelników pisma. Wśród najczęściej podejmowanych tematów znalazły się te poświęcone chorobom skóry, chorobom układu pokarmowego i jamy brzusznej oraz chorobom układu oddechowego. Czytelnicy interesowali się również zagadnieniami chorób zakaźnych i pasożytniczych oraz urazami na skutek działania czynników zewnętrznych. Wskazane kategorie chorób i urazów należą do najbardziej powszechnych wśród dzieci. Omówiona klasa znaczeniowa pokazała najważniejsze kręgi tematyczne artykułów publikowanych na łamach „Twojego

Maluszka” oraz preferencje czytelników pisma. Analiza formalna pokaże funkcje i strukturę zebranej leksyki oraz jej preweniencje.

Klasyfikacja formalna

Zdaniem Jana Doroszewskiego „język medycyny musi stanowić dobre narzędzie rozumowania oraz komunikowania się w środowisku medycznym, a także porozumiewania się lekarzy z pacjentami. Jednocześnie jednak język medycyny jest odmianą języka ogólnego, musi więc odpowiadać normom poprawności językowej”⁵. Według autora język medycyny wykazuje następujące cechy:

1. jest konkretny, tj. nie stosuje zbyt daleko posuniętej abstrakcji,
2. stanowi fachową odmianę języka naturalnego,
3. opisuje zasadniczo różne obiekty łączące elementy biologii, psychologii i nauk społecznych,
4. dotyczy człowieka zdrowego i chorego, z czego wynika nierozłączny związek z konkretnymi i abstrakcyjnymi wartościami,
5. wspomaga podejmowanie naukowych i codziennych decyzji oraz ich realizację,
6. służy do komunikacji zarówno naukowej, jak i powszechnej,
7. jest narzędziem złożonych i precyzyjnych rozumowań.

Z uwagi na prowadzone tu badania oraz specyfikę bazy materiałowej, szczególnie ważne i zasługujące na bliższą analizę zdaje się być kryterium 6., dotyczące wykorzystania tej warstwy słownej w komunikacji.

Jak wspomniano na wstępie, „Twój Maluszek” jest pismem popularnonaukowym, czyli takim, „które służy upowszechnianiu wiedzy naukowej wśród osób niebędących specjalistami w danej dziedzinie”⁶ i jednym z wielu o tej tematyce, funkcjonującym na naszym rynku czytelnictwa⁷.

Charakter pisma oraz prezentowany typ odbiorcy zmusza autorów artykułów do posługiwania się odpowiednio dobraną warstwą słowną, na którą składają się terminy specjalistyczne oraz leksyka należąca do potocznej odmiany języ-

⁵ J. Doroszewski, *O języku medycyny*, w: *O zagrożeniach i bogactwie polszczyzny*, pod red. J. Miodka, Wrocław 1996, s. 253.

⁶ S. Gajda, *Styl naukowy*, w: *Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin 2001, s. 183.

⁷ Do tej kategorii można zaliczyć pisma: „Mamo to ja”, „Twoje Dziecko”, „Będę mamą”, „Przedszkolak”, funkcjonujące również w wydaniach internetowych.

ka. Pod pojęciem potocznej odmiany języka rozumiem za Jerzym Bartmińskim „pierwszy w kolejności przyswajania wariant języka, ten, którego uczymy się jako dzieci i który potem długo jeszcze wystarcza nam do porozumiewania się w codziennych sytuacjach życiowych; język najprostszy, najbardziej konkretny, najbliższy”⁸.

Literatura poświęcona słownictwu specjalistycznemu i odmianom funkcjonalnym języka (w tym językowi specjalistycznemu i odmianie potocznej) jest bardzo obszerna. W niniejszym szkicu odwołuję się do prac Jana Doroszewskiego i Stanisława Gajdy⁹. Pierwszy z badaczy definiuje termin jako „nazwę obiektu (przedmiotu, rzeczy), właściwości lub zjawisk, która jest jednocześnie zdefiniowana i powszechnie znana w pewnej dziedzinie nauki lub praktyki. Terminami są pojedyncze wyrazy lub zespoły wyrazów w sposób stały połączone jednym znaczeniem”¹⁰.

Zdaniem zaś Danuty Buttler termin „bywa używany nie tylko przez specjalistów z danej dziedziny, ale przez ogół mówiących po polsku. Owa popularyzacja słownictwa terminologicznego, kiedyś elitarnego, wynika z wielu przyczyn:

- powszechnego wzrostu wiedzy i kultury ogólnej,
- oddziaływania środków powszechnej informacji, podejmujących często tematykę popularnonaukową, a przede wszystkim – ze względów praktycznych [...] w codziennym obiegu [...] upowszechniają się terminy z tych gałęzi wiedzy, które skupiają na sobie szczególnie zainteresowanie ogółu”¹¹.

Rozwój nauk medycznych oraz wzrost zainteresowania zwykłych obywateli zagadnieniami medycznymi sprzyja upowszechnianiu się w pismach popularnonaukowych wielu terminów z tej dziedziny wiedzy. Media, w tym zwłaszcza prasa, propagują zdrowy tryb życia, informują o najnowszych odkryciach medycznych, a także popularyzują wiedzę na temat różnych chorób, sposobów ich diag-

⁸ J. Bartmiński, *Styl potoczny*, w: *Współczesny język polski*, s. 115.

⁹ Zob. np.: J. Doroszewski, *Polski język medyczny*, w: *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, pod red. W. Pisarka, Kraków 1999; idem, *Semiotyczno-systemowy model wiedzy medycznej*, w: *Studia semiotyczne XXIV*, pod red. J. Pelca, Warszawa 2001, s. 175–204; S. Gajda, *Współczesna polszczyzna naukowa: język czy żargon?*, Opole 1990; idem, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990; idem, *Współczesna polszczyzna naukowa. Językowy żargon*, Opole 1990.

¹⁰ J. Doroszewski, *Polski język medyczny...*, s. 35.

¹¹ D. Buttler, *Tendencje rozwojowe w zasobie słownictwa powojennej polszczyzny*, w: *Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień*, pod red. H. Kurkowskiej, Warszawa 1981, s. 210.

nozowania i leczenia. W przypadku „Twojego Maluszka” mamy do czynienia głównie z problematyką poświęconą zdrowiu, pielęgnacji i rozwojowi psychofizycznemu dzieci. Autorzy artykułów, próbując sprostać zapotrzebowaniu swoich odbiorców, dostosowują warstwę słowną tekstów do kompetencji odbiorczych czytelników.

Wśród zgromadzonego materiału leksykalnego znalazły się wyrazy zaliczane do fachowej (specjalistycznej) i niespecjalistycznej, czyli obiegowej (podstawowej) odmiany języka. Kryterium, na podstawie którego klasyfikowano wyrazy do poszczególnych odmian, były kwalifikatory słownikowe. Do grupy leksyki specjalistycznej zaliczono te nazwy, które w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* zostały opatrzone kwalifikatorami: med. (*medyczny*), wet. (*weterynaryjny*), kosmet. (*kosmetologiczny*) oraz te niepoświadczone w powyższym słowniku, ale notowane w *Wielkim słowniku medycznym*.

Na podstawie przeprowadzonej kwerendy słownikowej do leksyki specjalistycznej zaliczono 9 jednostek leksykalnych. Są to wyrazy takie, jak: *alergia, bielactwo, celiakia, ciemieniucha, dysplazja, dychawica oskrzelowa, infekcja, krztusiec, liszajec, nadciśnienie, potówka, płaskostopie, refluks, retinopatia, sapka, spodziewstwo, świąd, udar cieplny, zaparcie, żółtaczka*. Wymienione wyrazy w *Uniwersalnym słowniku* opatrzone zostały kwalifikatorem *medyczny*. Do tej grupy zakwalifikowano również wyrazy opatrzone podwójnymi kwalifikatorami: *medyczny* i *weterynaryjny*, np. *bąblowica, toksoplazmoza, żółtaczka*, dwa kwalifikatory *medyczny* i *kosmetologiczny* wystąpiły przy wyrazie *łojotok*.

Leksyka potoczna obiegowa bez kwalifikatorów liczy 31 jednostek znaczeniowych typu: *angina, ból, chrypka, czkawka, gorączka, gruźlica, grypa, kaszel, krosta, grypa, krosta, odra, pęcherz, przeziębienie, ranka, skaleczenie, wymioty, złamanie*. Kwalifikatorem *potoczny* opatrzony był jeden leksem – *kurzajka*.

Osobną kategorię tworzą wyrazy niespecjalistyczne, ale opatrzone kwalifikatorem książkowym, który wskazuje na nacechowanie stylistyczne. Do tej grupy, stanowiącej 8% zebranej leksyki, zaliczyłam następujące wyrazy: *deformacja, niepokój, niestrawność, nudności, opuchlizna, otyłość, rozdrażnienie, rumieniec, torsje, ukąszenie, zaburzenie, znamię*.

Popularyzacja wiedzy medycznej i udostępnienie jej niespecjalistom skłoniła autorów artykułów do uproszczenia, unikania zbyt szczegółowej analizy rozpatrywanego problemu. W opisie autorzy położyli nacisk na konkretność, często odwoływali się do wyobraźni i emocji, przywoływali zjawiska znane odbiorcom z ich doświadczeń życiowych. Tempo popularyzacji nazw specjalnych z zakresu

medycyny, w tym również związanych z chorobami wieku dziecięcego, opieką nad niemowlętami i dziećmi, wynika ze znacznego wzrostu świadomości i zainteresowań tymi zagadnieniami. Współcześni rodzice starają się na bieżąco śledzić problematykę zdrowotną dotyczącą najmłodszych, ich pielęgnacji i rozwoju psychoruchowego.

Analiza artykułów zawartych w „Twoim Maluszkę” dowodzi, że ich autorzy byli świadomi tego, iż zbyt duże nasycenie tekstu terminami wąskospecjalistycznymi, nieznanymi przeciętnemu odbiorcy, może być przyczyną niezrozumienia treści i błędnego wnioskowania. Wprawdzie terminy medyczne stanowią 68% zebranego słownictwa, to jednak znaczenie (przynajmniej częściowe) większości z nich jest znane przeciętnie wykształconym użytkownikom języka. Wpływ na to ma zapewne powszechność występowania wielu wymienionych tu schorzeń i objawów chorobowych. Wśród nazw opatrzonych kwalifikatorami specjalistycznymi znalazły się takie wyrazy, jak: *bąbel*, *opryszczka*, *próchnica*, *świąd*, *wysypka*, *wzdęcie*, *zaparcie* i wiele innych.

Kolejnym wartym omówienia problemem związanym z badaną leksyką jest jej etymologia. Pod względem pochodzenia w zebranych materiale dominuje słownictwo rodzime (82%)¹², leksyka zapożyczona występuje sporadycznie (18%). Do pierwszej grupy nazw leksyki rodzimej należą np.: *bąblowica*, *krztusiec*, *liszajec*, *łojotok*, *niedosłuch*, *nudności*, *posocznica*, *potówka*, *skaleczenie*, *krzywica*, *zaparcie*, *zatrucie*, *zwichnięcie*, *żółtaczka* i inne.

W skład leksyki zapożyczonej weszły głównie zapożyczenia łacińskie: *angina*, *celiakia*, *deformacja*, *dysplazja*, *fenyloketonuria*, *hipotermia*, *kolka*, *mukowiscydoza*, *reflaks*, *retinopatia*, *szkorbut*, *toksoplazmoza*, *torsje*, zapożyczenia greckie: *alergia*, *astma*, *atopia*, *katar* oraz jedno zapożyczenie francuskie: *grypa*.

W zgromadzonym materiale znalazła się spora grupa nazw analitycznych, złożonych przeważnie z rodzimych elementów, przyjmujących strukturę dwu-, rzadziej trójczłonową, np.:

- rzeczownik + rzeczownik: *niedrożność jelit*, *wrząd żołądka*, *nadczynność tarczycy*, *niedobór witamin*, *niedoczynność tarczycy*, *nietolerancja laktozy*, *koślawość stóp*, *skrzywienie kręgosłupa*, *szywność karku*;

¹² Do słownictwa rodzimego derywaty od zapożyczeń zaliczają np.: M. Białoskórska, *Słownictwo prasy polskiej XIX wieku: zjawiska progresywne i recesywne*, Szczecin 1992; E. Skorupska-Raczyńska, *Progresywne zapożyczenia pochodzenia łacińskiego w polszczyźnie XIX wieku*, Gorzów Wielkopolski 2000; B. Walczak, *Granica między jednostkami leksykalnymi rodzimymi i obcego pochodzenia*, w: *Opisać słowa*, pod red. A. Markowskiego, Warszawa 1992, s. 222–232.

- rzeczownik + przymiotnik (imiesłów przymiotnikowy): *choroba lokomotoryjna, drgawki gorączkowe, stan podgorączkowy, trądzik noworodkowy, dychawica oskrzelowa, nowotwór niezłośliwy, udar cieplny*;
- rzeczownik + liczebnik + rzeczownik: *przerost trzeciego migdałka*.

W skład nazw złożonych weszły dwie struktury o charakterze hybrydowym:

- polsko-łacińskie: *niedobór witamin*;
- polsko-francuskie: *nietolerancja laktozy* oraz dwa eponimy: *choroba Heinego-Medina, zespół Rey'a*.

Analiza etymologii zebranej leksyki wskazuje, że najliczniejszą grupę jednostek stanowi słownictwo rodzime. Według Stanisława Gajdy dobór terminów w tekście „wynika w znacznej mierze z komunikacyjnego przeznaczenia tekstu”¹³. Przewaga określeń rodzimych w piśmie „Twój Maluszek” jest efektem dostosowania terminologii do szerokiego, zróżnicowanego pod względem kompetencji i wiedzy grona odbiorców. Za przejaw takiego działania można uznać brak pożyczek cytatowych oraz mało znanej terminologii wąskospecjalistycznej.

Na podstawie poczynionych w niniejszym szkicu rozważań poświęconych leksyce z zakresu chorób zawartej w miesięczniku „Twój Maluszek” można wysnuć kilka wniosków uogólniających:

1. Badana warstwa słownictwa jest zróżnicowana pod względem semantycznym oraz formalno-funkcjonalnym.
2. Wyodrębnione grupy znaczeniowe wskazują na kręgi tematyczne i zakres problemów podejmowanych na łamach pisma. Autorzy artykułów najczęściej podejmują problematykę dotyczącą chorób wieku dziecięcego i ich objawów.
3. Podejmowana w artykułach tematyka jest ściśle związana z poradnikowo-dydaktycznym charakterem pisma.
4. Analiza formalno-funkcjonalna wskazuje, że badana tu leksyka jest reprezentowana przez słownictwo specjalistyczne oraz słownictwo obiegowe.
5. Pod względem etymologicznym w zebranych materiale dominuje leksyka rodzima.
6. Dobór warstwy słownej jest dostosowany do zróżnicowanych kompetencji i podstawowej wiedzy medycznej czytelników.

¹³ S. Gajda, *Współczesna polszczyzna naukowa...*, s. 75.

**LEXIS IN THE FIELD OF DISEASES AND DISEASE PHENOMENA
IN THE MONTHLY „TWÓJ MALUSZEK” MAGAZINE**

Summary

Keywords: the lexis, the semantics, the terminology, the popular-science press

The article is about vocabulary and different combinations of expressions from the area of various diseases which are in the articles in the monthly “Twój Maluszek” magazine. The authors of the magazine take frequently the issues concerning the childhood diseases and their symptoms. The lexical material consists of the 136 units, which contains of specialized terms and vocabulary. Words choice are adapted to the diverse skills and basic medical knowledge of readers.